

Kyllästyttääkö?

Kohtaan usein kouluttajia, jotka ovat huolissaan siitä, että koira kyllästyy koulutukseen, jos koulutettava käytös on liian helppo. Onko kukaan kuitenkaan nähnyt esimerkiksi koira, joka kyllästyy tuijottamaan lattialla keittiön leikkuulaudan alapuolella lattialle putoavien leivän- ja juustonpalasten toivossa? Siinäkin on nimittäin kysymys todella helposta käytöksestä: istun ja tuijotan lattiaa. Siihen jos johonkin voisi kuvitella koiran kyllästyvän. Mutta ei; meillä ainakin tuota käytöstä jaksetaan toistaa päivästä toiseen samanlaisella intensiteetillä, jollaisesta haaveilen tottelevaisuuden seuraamiseen. Kuinka olen siis onnistunut kouluttamaan vahingossa käytöksen, johon olen lisännyt sekä kestoja että intensiteettiä?

Ensin pitää määritellä mitä tarkoittavat ”helppo käytös” ja ”kyllästyminen”.

”Helppo” ei ole synonyymi merkitykselle samanlaisena toistuva. Jos esimerkiksi hajukoulutuksen purkkiradalla on aina sama määrä samanlaisia purkkeja, joissa on aina samat hajut samalla konsentraatiolla ja koiralle annetaan aina onnistuneen toiston jälkeen sama vahviste samalla tavalla samasta suunnasta – esimerkiksi kädestä purkin yläpuolelta – todennäköisesti koira kyllästyy ennemmin tai myöhemmin. Mitä enemmän eläin arvottaa kouluttajan käyttämää vahvistetta, sitä myöhemmin koira kyllästyy.

”Kyllästyminen” tarkoitetaan useimmiten motivaation puutetta. Se näkyy monella tavalla: koiran käytös hidastuu, käytös lakkaa kokonaan ja se saattaa istahtaa tai käydä maate. Koira voi myös poistua paikalta puuhailemaan muita asioita. Voi olla, että koira ei edes aloita toivotun käytöksen tekemistä.

Satunnainen vahvistaminen

Helppo ja yksitoikkoinen ihmisen tekemä käytös on yksikäsitseisen peliautomaatin kahvan veivaaminen lottonumerojen rastittaminen, joita ihminen toistaa, vaikka kuvio ei juurikaan muutu. Peliautomaattien ja loton logiikka pitää sisällään tärkeimmän käytöksiä ylläpitävän periaatteen, satunnaisen vahvistamisen. Ihminen ei tiedä koska voitto kosahtaa. Jo pelkkä tietoisuus voiton mahdollisuudesta yhdistettynä satunnaiseen pieneenkin voittoon, antaa pontta käytökselle. Ruokaa leikkuulaudan alla kytävää koira pelaa samanlaista peliä: aina ei voita, mutta välillä tulee pikavoittoja ja joskus joltain kömpelöltä ihmiseltä putoaa lattialle kokonainen voileipä! Voileivän toivossa kannattaa siis hengaila ja pienemmätkin sattumat pitävät *toivoa* ja sitä myöden käyttäytymistä yllä.

Tietoisessa ja tavoitteellisessa koulutuksessa kannattaa tietenkin katsoa myös käytöksen laatua, mikä tuossa ”leikkuulautakäytöksessä” ei tietenkään ole ollut tavoitteena, enkä siinä ole käytöksen laatua tarkkaillut tietoisesti. Laadulla tarkoitetaan sitä, että käytös toistuu aina laadullisesti yhtä hyvänä, siinä ei esiinny variaatioita, mikä esimerkiksi kilpailuihin liittyvien käytösten osalta on keskeistä. Yrittäessään mennä siitä, mistä aita on matalin, koirat pitävät yleensä itse huolen siitä, että ylläpitokoulutuksessa jokaista käytöstä ei kannata vahvistaa. Vahvistaminen on satunnaista vähän kuin automaattisesti, jos kouluttaja vain pitäytyy kriteereissään. Mutta jos/kun koira esittää koulutetun käytöksen täydellisesti ja juuri niin kuin kouluttaja on tavoitteeksi asettanut, kannattaa käytöstä vahvistaa tavalla tai toisella. Tämä edellyttää kouluttajalta taitavaa ja monipuolista vahvisteiden hallintaa (primäärit ja toisaalta erilaiset ehdollistetut vahvisteet).

Yllätyksellisyys

Voileivän päälle laitettava sortimentti luonnollisesti vaihtelee usein kotitalouksissa, joten oman jännitysmomenttinsa lattiaantuijotukseen varmasti tuo *yllätyksellisyys*. Tosin yllätys ei saa tuottaa pettymystä. Tämä on itse asiassa minusta vahvisteisiin ja vahvistamiseen liittyvä haasteellinen asia kouluttamisessa: kouluttajan pitää pitää yllä toivoa jostain suuresta (lottovoitto) ja samaan aikaan kuitenkin olla yllätyksellinen aiheuttamatta kuitenkaan pettymystä.

Jos kouluttaja haluaa koulutuksessaan vaihdella vahvistetta, tulee se ”kouluttaa” koiralle. Jos on ensin rakentanut useamman vuoden arvoa esimerkiksi pallon kanssa leikkimiselle ja opettanut koiran siihen, että tietyissä tilanteissa sen käyttäytymistä seuraa palloleikki, on tullut rakentaneeksi odotusarvon (toivon) pallolle ja sen saalistamiselle. Jos tässä tilanteessa, koiran odottaessa palloa, nakkaakin nakinpalan, voi olla varma, että koiran pettymys on suuri.

Jos vakioi tilannekohtaisesti vahvistetta, voi yllätyksellisyyttä tuoda vahvisteiden ilmestymisen tavalla. Belgianpaimenkoirani mieleen on esimerkiksi jäänyt merkittävä muistijälki, kun eteenmenossa sen ikioma lempipallo lensikin ”taivaalta”, tai siis itse asiassa heinikosta pallotykin linkoamana. Virittäessäni tätä yllätystä, en osannut lainkaan aavistaa miten suurta ja hienoa se sen mielestä olisi.

Toistojen määrä

Jokainen osaa päätellä, että edellä mainituista vahvisteisiin liittyvistä tekijöistä huolimatta intensiivinen lattiaan tuijottaminen ei synny muutamalla toistolla. 9-vuotias koirani on huomattavasti taitavampi lattiaan tuijottaja kuin 2-vuotias koirani, koska se on harjoitellut enemmän.

Toistojen myötä käytökseen astuu mukaan Ivan Pavlov ja klassinen ehdollistuma. Tämä tarkoittaa sitä, että asettuessani keittiössäni leikkuulaudan ääreen ja vetäessäni sen esiin, alkavat koirani kuolata ennen kuin leikkaan, saatikka voitelen yhtään mitään. Toivo on aktivoinut autonomisen hermoston, keho valmistautuu jo herkutteluun. Toistojen myötä koulutettava käytös alkaa ikään kuin värjäytyä tunnetilalla, klassisella ehdollistumalla, jo siinä vaiheessa, kun toivo vahvisteesta herää. Usein toivon herättää vihje, tai oikeastaan vihjerepertuaari, sillä käytöksiin liittyy käytännössä useita vihjeitä. Olo on jännittyneen ihana, koira maistaa jo makkaravoileivän kielellään siinä istuessaan ja lattiaa tuijottaessaan. Istuminen ja lattiaan tuijottaminen *tuntuu* hyvältä. Ja sitä koirat(kin) jaksavat tehdä, mikä tuntuu hyvältä.

Toistojen määrä vaikuttaa myös toisella tasolla: käytöksen tekninen suorittaminen helpottuu, kun ”käytöksen hermoradat” ikään kuin vakioituvat automatisoitumisen myötä. Käytös tulee niin sanotusti selkäytimestä. Sen tekeminen on helppoa. Sen tekeminen on vaivatonta.

Ei tarvitse ajatella. Tuntuu hyvältä. Bonuksena joskus jopa voittaa. Tämä on niin sanotun ”sujuvan käytöksen” ydinidea.

Muu variointi

Jo paikan ja tilanteen muuttaminen tai häiriöiden tuominen mukaan koulutukseen tuo peliin uutta mielenkiinnostusta. Jos on aivopessyt koiransa häiriöiden suhteen siihen, että mitä enemmän häiriöitä, sen siistimpää (= sen paremmat vahvisteet), mikä sen hauskempaa koiran mielestä kuin saada häiriöitä koulutukseen.

Koirien väliset yksilölliset erot ja koiran tilanne-/päiväkohtainen viretila

Aivan kuten ihmisillä, on eläimilläkin yksilökohtaisia eroja siinä, kuinka paljon ja pitkiä hetkiä ne jaksavat työskennellä ja keskittyä ennen kuin väsyvät. Viretila voi vaihdella eri syistä johtuen päivän tai vuorokaudenajankin mukaan. Erot ovat sekä geneettisiä että oppimishistorian tulosta. Laiskanpulskeiden tyyppien kanssa koulutushetket ovat luonnollisesti lyhyempiä kuin työnarkomaanien. Koiran ”turnauskestävyyttä” voi koulutuksella parantaa, mutta taitavinkaan kouluttaja ei saa ihmeitä aikaan.

Tehokkain koiran väsyttäjä on aivotyö. Mitä enemmän koira joutuu käyttämään aivojaan, sen nopeammin se väsy. Käytös voi olla myös fyysisesti raskas ja väsyttää koiran. Fyysistä puolta arvioidessa tulee käytös aina suhteuttaa koiran terveydentilaan ja fyysiseen kuntoon. Väsyypä koira henkisesti tai fyysisesti, koulutus tulisi aina tauottaa ja lopettaa ennen kuin moottori sammuu totaalisesti.

Koulutukselliset syyt kyllästymiseen

Eläin voi tietenkin myös poistua paikalta tai lopettaa kaiken tekemisen – kyllästyä – jos kouluttaja on toiminnassaan epäselvä ja ajoitus vaihtelee koko ajan. Kun ajoitus ei osu kohdalleen, myös kriteeri muuttuu koko ajan, jolloin koira ei ymmärrä mitä siltä halutaan. Kriteeri voi olla myös liian korkealla, eikä koira silloinkaan ymmärrä mitä siltä halutaan. Tällöin myös vahvisteväli jää liian korkeaksi ja koira valitsee todennäköisesti jotain muuta mielenkiintoista tekemistä ympäristöstään.

Kouluttaja voi myös vahingossa vahvistaa hidasta käytöstä ja jopa passiivisuutta. Jos koira istahtaa tymppääntyneen näköisenä paikalleen ja kouluttaja aloittaa villin tanssin heitellen palloja tai herkkupaloja tarkoituksenaan motivoida koira, kannattaa pohtia tuleeko samalla vahvistaneeksi tymppääntynyttä istumista.

Terveys

Kouluttaja ei saa koskaan unohtaa koiran terveydentilaa pohtiessaan syitä koiran huonoon motivaatioon, kyllästymisen syy voi olla kivussa. Myös hormonitoiminta saattaa tehdä tepposia sekä uroksille että nartuille siten, että mielessä ovat muut asiat kuin kouluttamiseen liittyvät ajatukset ja huomio kiinnittyy herkästi muualle.

Julkaistu Caniksessa 4/2015.

Jutun osittainenkin käyttö, kopiointi ja levittäminen on kielletty ilman kirjoittajan lupaa.